

ETIKA PREŽIVETJA: TEORETSKI DISPUT ALI TEHNOLOGIJA SOBIVANJA:

*In ko za resnico pravo gre, nihče je ni
ter je ne bo spoznal; ne o bogovih
ne o stvareh, ki zdaj jih opisujem.
Četudi bi, slučajno, resnico čisto
celo izrekel, ne vedel zanjo bi,
saj vse ni prav nič več
kot iz ugibanj mnogih stkana mreža.
(Ksenofan)*

Povzetek: Razprava posega v mnogokrat obravnavan problem etike oz. morale - poslovne in tiste nasploh. Vendar pri tem ne pristaja na splošno znana spoznanja, ampak pozornost posveča uprašnju t. i. "etike preživetja", ki je poleg redke obravnave tudi predmet sumničenj. Po splošnem prepričanju naj bi namreč pri njej šlo za neke vrste kanibalizem, prevlado etičnih in splošnih vrednot močnejših. Nasprotno avtor dokazuje, da nikdar v historiatu etike ni šlo za nič drugega kot za pravila preživetja in da ta pomenijo pogoj za prakso znosnega in vrednotno izpopolnjenega sobivanja, kar v družbenem smislu pomeni nujen konsenz, v praktičnem pa tehnologijo etike. Vse drugo je (samo)prevara glede vrednot in možnosti participacije v definiranju in prakticiranju za vse sprejemljivih vrednot in samega, za vse družbene subjekte sprejemljivega sobivanja in preživetja nasploh.

Ključne besede: etika, koncepti, teorija, refleksija, preživetje, tehnologija preživetja, sobivanje, družbena pogodba, konsenz.

Uvod

Z zgoraj zapisanim citatom in z delom tokratnega uvoda svoje razprave ne začnjam prvič in prav nič slabe vesti nimam pri tem. Bolj kot za prepisovanje gre namreč za ponovno iskanje podpore lastnemu, še ne končanemu iskanju resnice

* Dr. Janko Berlogar, docent na Visoki upravni šoli v Ljubljani.

o etiki. S problemom resnice se vse tudi začinja. Ko je tako Sir Karl Popper, eden najvidnejših filozofov 20. stoletja, odkril Isaaca Newtona in njegovo gravitacijsko teorijo, je bil, tako pripoveduje (Popper, 1989: 260), očaran. Ko je odkril Einsteina in njegovo relativnostno teorijo, je bil šokiran. Zadnja je bila namreč očitna alternativa prvi teoriji. Obe sta izredno dobro razlagali znana dejstva, vendar obe preprosto nista mogli biti pravilni, ena od njiju, vsaj ena je na nek način morala biti napačna. In to v fiziki, tako imenovani eksaktni znanosti.

Od takrat je raje kot o teorijah Popper govoril o hipotezah, približkih resnici. Celo najbolj preizkušene, najbolj razdelane in očitno uspešne znanstvene teorije so zanj zgolj hipoteze. Te morda lahko predstavljajo končno resnico, vendar tega ne moremo zagotovo vedeti, kot tudi tega ne, da že jutri ne bo odkrita bolj resnična resnica in bo naša zgolj le še njen približek.

V iskanju potrditve svojih razmišljanj je eno redkih našel v Ksenofanu, ki je pred 2500 leti podobno spoznanje strnil v citirane verze. Vse naše teorije so ugibanja, hipoteze, domneve. Morda so resnične, a to ni zagotovo. Dosežemo morda lahko resnico, gotovosti o njej nikakor. Pri tem ne gre za skepticizem. Po njem naj bi, ker ju je nemogoče najti, iskanje relevantnega vedenja in resnice enostavno opustili. Ksenofan in Popper sta prav nasprotnega mnenja. Naše znanje je hipotetično, naša resnica je zgolj približek. Morda bomo celo našli pravo in v celoti, čeprav tega ne bomo vedeli. Vendar moramo ne glede na možnost uspeha znova in znova poskušati izboljšati naše hipoteze in priti bliže resnici. Moramo, kadar opazimo resen prepad med teorijo in resničnostjo, biti dovolj odzivni za spremembo modela in oblikovanje boljše teorije.

Sam si drznem še dlje, ko trdim, da so v filozofiji, sociologiji in še kje teorije naredile prav toliko škode kot koristi. Teorije bi bilo morda celo dobro prepovedati. Refleksija je tisto, kar nas približuje resnici, teorija nas samozadovoljno omeji in pot do resnice je končana. Etika preživetja, kot jo vidim in navsezadnje tudi kot eden redkih utemeljujem sam, je zato refleksija. Ni ne teorija in ni znanost - ne zato, ker ne bi bila sistematična ali ker bi v njej pogrešali "neko enovito izhodišče, iz katerega bi vse misli izhajale, se razraščale in razgrajevale, in teoretični kriterij, ki bi se mu podrejale" (Gantar, 1994: 6) - ampak zato, ker to noče biti. Odprtost, razraščanje in razgrajevanje pripada refleksiji in ne teoriji. Slednja je smrt za vse troje in zato slejkoprej sama zapisana smrti. To razmišljanje o koncu teorije pa navsezadnje za našo razpravo niti ni najpomembnejše.

Dve temeljni vprašanji sta, na kateri si moramo najprej odgovoriti v zvezi z etiko preživetja (če verjameмо, in to lahko, da ne gre za oksimoron, to je za protislovno terminsko zvezo ali za bistroumno neumnost v utemeljevanju tovrstne refleksije), da bi sploh omogočili in vzpodbudili nadaljnjo refleksijo o njej. Prvo je v zvezi s prepričanjem, ki izraža apriorni sum, da gre s takim konceptom za pristajanje na nekaj, kar niso vrednote, kot jih imamo v naših, s teorijami zaznamovanih predstavah, ampak za odpiranje prostora najbolj grobim in na (pre)moči temelječim zakonitostim ter vedenju. Šlo naj bi za kanibalizem, za vrednotno podporo življenju brez vrednot, kakršnega si naj ne bi predstavljal niti sam Darwin oz. socialni darvinisti. Seveda to ni etika preživetja, ki jo imamo v mislih sami. Nasprotno, za nas je to etika zdravega razuma kot jo vidi npr. Mortimer Adler (1999) in je sicer

osvobodjena idealističnih duhovnih dogem, a nikakor ne pristaja na prepuščanje toku dogajanj, ki ga usmerjajo fizična in vse druge oblike moči. To je miselna podstat in tehnologija obenem ne samo znosnega, ampak tudi aktivnega, na enakovredni družbeni menjavi temelječega sobivanja družbenih subjektov. Je pa zagotovo etika za življenje tu in sedaj, ni estetika, ki bi po mnenju nekaterih morala etiko zamenjati. O tem bo torej beseda v nadaljevanju.

Drugo vprašanje je, ali morda v svojem bistvu takšna ni bila etika že od nekdaj, vse njene različne oblike, celovite teorije ali zgolj zapovedi, posamezne vrednote, refleksije. Tu je na mestu še kratek terminološki ekskurz, ki zadeva ločevanje terminov oz. konceptov etike in morale. Mnogi ju uporabljajo sinonimno in imajo morda še najbolj prav. Tudi sam z etiko mislim oboje, brez večjih pomenskih razlik. Ali gre res samo za latinski in grški izraz za isto stvar, ali je etika filozofija morale, torej nekako nadredni koncept, in morala njena operacionalizacija v nizu pravil, ali je morda nasprotno in se morala deli na različne specialne etike ipd., ni toliko važno, kot je važna sama vsebina koncepta, kakorkoli se že imenuje. Enciklopedična ali kar slovarska definicija je včasih še najbolj primerna in dela najmanj zmede. Po Webstru (1992: 436) je etika (1) preučevanje oz. filozofija človekovega vedenja s poudarkom na definiranju dobrega oz. pravega in slabega oz. napačnega, (2) temeljni principi pravih dejanj, (3) preučevanje oz. oblikovanje moralnih standardov. Po istem viru je morala (prav tam: 826) doktrina človekovih moralnih dolžnosti oz. etika. Nobenega pravega razloga torej ni za resnejšo debato o samih terminih.

Historiat teoretskega disputa

Vendar se tu pojavijo teorije in z njimi so v resnici težave. Ni čudno, da je Niklas Luhmann (1996) zapisal, da dandanašnja raba termina etika ni nič drugega kot moda - ni pravega koncepta ni jasnih pravil... John Stuart Mill je že davno zapisal, da sad dvatisočletnega razglabljanja o skupnem dobrem (Summum Bonum) ali o temeljih moralnosti ni nič drugega kot zgolj zmeda in negotovost. Za našo razpravo je vredno omeniti še misel iz domačih logov - Miloša Mikelna (1997), ki je kritično ugotovil, da nam družbeni razvoj od kamene dobe naprej kaže, da so si filozofi in duhovniki (in po mojem mnenju še marsikdo) vedno znali zamisliti veliko več visokih moralnih principov, kot so jih ljudje mogli sprejeti oziroma so jim jih sodniki in policaji mogli vtepti v glave. Zato je tako imenovani napredek prinašal vedno večje razhajanje med veljavnimi moralnimi principi ter dejanskim stanjem v družbi, dejansko moralo. Ali na kratko: kolikor bolj je razvita družba, tem manj se drži svojih moralnih načel. Ne more drugače. Mi se seveda imamo za razvito družbo in temu primerno se minimalno držimo načel, imamo pa vse več teorij, ki očitno ne delujejo v praksi.

Kaj je narobe z njimi? Ali jih je res moč ločiti le na teleološke in deontološke, čiste in aplikativne ali pa bi jih morali ločevati na tiste, ki so bile oblikovane za tuzemsko in onozemsko, za podporo družbenim elitam ali za participatorno življenje celotnih skupnosti. Vprašanje je, ali ni naša (zagotovo aplikativna) etika pre-

živetja samo ekstrakt in nadgradnja že zapisanega in zapovedanega. Za odgovor na to je seveda potreben historičen pogled na etiko. Oporne točke so nam lahko t. i. predfilozofska etika, iz roda v rod prenašana praktična filozofija (Gantar, 1994), življenjska modrost, ali pa Homer, Heziod, Sofokles. Homer npr. (po Gantarju, prav tam) je posegel v največjo globino etičnih dilem z Ahilom in Odisejem ter vprašanjem vrednotenja življenja, z vprašanjem, za kakšno ceno se življenja še oklepajo ali ga žrtvovati - temeljno vprašanje, ki je vznemirjalo moraliste vseh časov, vprašanje, od katerega je bistveno odvisna lestvica etičnih vrednot. To je tudi Sokratova dilema, kot se lahko razbere iz Platonovega "Kritona", pa Heziodova in drugih grških pesnikov. V ospredju je življenje, njegova vrednost in kvaliteta, preobrazba posameznika kot pogoj družbenega napredka in kakovostnega preživetja.

Aristotel in njegova Nikomahova etika (1994) je samo eden od vrhov antične moralistike. O etičnem absolutumu, pa tudi relativizmu (Protagora) so razmišljali sofisti, Sokrat, Platon. Naprej se skozi zgodovino razvrstijo Aquinski, Erazem Rotterdamski ali Machiavelli, protestantska etika s svojo askezo (Weber, 1988) Kant z imperativom (1979), Bentham in Mill z užitkom in srečo, pa še kdo ali kaj, navsezadnje tudi tako sumljiva stvar, kot je scientizem s Hubbardom na čelu. Pogled v etiko skozi čas v tej razpravi ni samo odgovor na drugo vprašanje, ampak je tudi izhodišče za nadaljnjo refleksijo o etiki preživetja. Ko je etika izpod peresa pesnikov "ušla" v glave in tekste filozofov, moralistov in postala znanost, dogma, normativna oblika vodenja človekovega bivanja, je postala problematična in vedno manj sposobna praktično in uspešno usmerjati človekovo (so)bivanje. V veliki meri postaja samozadostna na ravni teorije in v boju ne za vrednote, ampak za prevlado nad drugačnimi teorijami. Ali, kot bi na primer rekel Stefan Zweig: Erazma Rotterdamskega je nasledil Nicolo Machiavelli, duhovno izročilo pravičnosti, uma in evropske sloge je izrinilo mediteransko mešetarstvo. Machiavellijev II principe, Vladar, je matematično jasen učbenik brezobzirne politike moči in uspeha. V tem ko Erazem zahteva od knezov in narodov, da mirno in prostovoljno podrejuje svoje egoistično imperialistične načrte bratski skupnosti vsega človeštva, postavlja Machiavelli zahtevo knezov in narodov po moči in oblasti za najvišji in edini smoter vsega njihovega mišljenja in prizadevanja (Jež, 2000). Primer je sicer skrajšen, a navsezadnje nič manj kot smejanje Kantovemu kategoričnemu imperativu ali zmerjanje Benthamovega utilitarizma s prašičjo filozofijo.

Sodobne dileme

Vse do sedaj navedeno in tisto, kar bo še dodano, torej, če že ne sili, pa vsekakor opravičuje nadaljnje, svobodnejše in drznejše razmišljanje o etiki. Morda je sicer prav tako daleč od resnice kot vse že ustoličene teorije, vendar je, da bi se to potrdilo ali ovrglo, o etiki preživetja najprej potreben premislek. Sam sem se z razmišljanjem o njej začel ukvarjati ob preučevanju poslovne oz. managerske etike (kot menda najbolj podvržene zanemarjanju oz. zlorabi). Začel sem pravzaprav s terminom 'relativistična etika', pa potem 'situacijska etika'. Ob slednjem konceptu, čeprav je pogosto rabljen, sem bil opozorjen, da vendarle pri ravnanju organizacij,

v poslu in pri managerjih ne gre vedno za situacijsko etiko, povezano s (pre)močjo. Lastna in obširna raziskava z načelnimi zagotovitvami managerjev glede pomena etike in njihovih lastnih vrednot (Berlogar, 2000) me o tem sicer ni ravno prepričala. Nasprotno, v raziskovanju vplivov na konkretno vedenje se je izkazal pomen razmerij v konkretni situaciji. Vseeno sem, ne zaradi nasvetov, ampak zaradi iskanja resnice same, nadaljeval z 'etiko zdravega razuma', kot jo v svojem eseju vidi že omejeni Mortimer Adler (1999) - razumno, praktično in nedogmatično. Za razliko od mnogih drugih naj bi ta teorija, teleološka v temeljih, dala odgovore na vse, kar pri drugih ostaja neodgovorjeno. Predvsem pa naj bi prepoznala razliko med vrednotami in dejstvi, med potrebami in željami ter normativnih presoj ne bi razglašala za empirična dejstva. Gradila naj bi most med teleološkim in deontološkim. Njena nedogmatičnost naj bi bila v tem, da vsake presoje glede dobrega in slabega oz. pravega in napačnega ne razglašajo za nezmotljivo in univerzalno ter da priznava, da obstajajo moralni zakoni ter pravila vedenja, ki jih ne moremo enostavno "obesiti" na nek primer, ne da bi upoštevali cel kontingent okoliščin, ki uokvirjajo in pogojujejo človekova dejanja. Tak pristop za Adlerja ni relativističen in ne pomeni situacijske etike - slednja je zanj celo nerealistična, čeprav išče sprejemljivo rešitev za konkretno situacijo. Vendar je natanko taka sama teleološka etika oz. Adlerjeva etika zdravega razuma. Čeprav problem menda rešuje na boljši način, nam ga ni dano prepričljivo prepoznati in iskanje resnice se nadaljuje.

472

Je pa pomembno za našo razpravo njegovo spoznanje, da vsa etična modrost pravzaprav ne presega univerzalnih načel, ki utemeljujejo razumen načrt za preživetje vseh ljudi v različnem času in različnih prostorih. To pomeni, da problem etike lahko "spustimo" na nižji, nefilozofski nivo praktičnega razmišljanja o vsakem posameznem primeru, glede katerega se moramo odločiti. Gre za kreativno priložnost posameznika, da se odloča o svojem življenju in participira pri odločanju o življenju skupnosti, ki ji pripada. Obenem pa gre za zavezo posameznika modrosti, s katero bo lastne interese uokvirjal v interese svoje skupnosti. Vsemu temu je moč pritrditi, zmede med teorijami in v naši glavi pa ne zmanjšuje. Deontološko ali teleološko, zdravorazumsko ali situacijsko, relativistično, kategorično, objektivno? Joel Katz (1994) na primer trdi, da je prava etika že po svoji naravi objektivna, temelječa na objektivni realnosti in epistemologiji razuma. Kot taka naj bi bila v nasprotju z religijo, ki je dogma, njen etični sistem pa naj bi sestavljala pravila, ki jih je treba ubogati, če nočeš grešiti. Kaj pa sploh je greh, se sprašuje. Ne ubogati Boga? Zakaj pa bi ga morali? Zato, ker bi drugače grešili! Nobene prave logike naj bi ne bilo v tem in ni čudno, pravi Katz, da religiozne morale ljudje ne jemljejo preveč dobesedno. Če bi jo, naj menda sploh ne bi preživel. Vendar je situacija, spet priznava Katz, zaradi take nevere še slabša. Religija vsaj poskuša vnesti nekaj realnosti in zveze s preživetjem, pa čeprav s pomočjo občutka krivde zaradi greha. Vsi drugi etični sistemi so še bolj nejasni in neprepričljivi, celo zmedeni. Po nekaterih je tako neetično celo delovati v lastno dobro. Kaj drugega je pravzaprav t. i. sebičnost kot pa preživetveni refleksi? Moralne ocene temeljijo na namenih namesto na dejanjih, ne dopuščajo se možnost izbire, čeprav brez take možnosti sploh ne bi bilo koncepta etike ipd. Etični standardi obstajajo zaradi izbir, ki jih družbeni subjekti imajo, in izbire zahtevajo vrednotne standarde. Kaj pa so vred-

note? Življenje je že vrednota in obdržati jo, pomeni preživeti. Razlika med življenjem in smrtjo je morda najbolj temeljna metafizična razlika med objekti v univerzumu. In človek je v tem univerzumu najbrž edino živo bitje, ki lahko izbira, ali bo (pre)živel ali ne. Pred njim so izbire, ki odločajo o njegovem preživetju, ne zgolj fizičnem, ampak v najbolj holističnem smislu. Kot tak človek ne preživi zgolj po refleksu, ne po neki skupinski zavesti, ampak s pomočjo razuma in slednjemu postavi ne samo fizične temelje, ampak tudi duhovne vrednote preživetju. S takega vidika je etika objektivna in realna stvar. Ker je taka, si tudi ne ustvarja iluzij, da kljub njej med ljudmi ni konfliktov. Zakon, država, fizična prisila so žal ena od "tehnologij" udejanjanja etike. Objektivistična etika to priznava, ker temelji na objektivni realnosti in je znanstveni proces definiranja, kaj je za človeka pomembno in vrednota.

Tako torej etični objektivizem. Kaj pa relativizem in etika? Kenneth Cauthen (1998) opozarja, da običajno niti ne znamo definirati relativizma oz. vseh njegovih pomenov. Ko gre za etiko in če v njej relativizem pomeni prevlado vrednotnih standardov ter njihovo razglaševanje za pravilne in samoumevne s pomočjo vpliva in moči, potem to pomeni etično korozijo in tak relativizem Cauthen odklanja. Ne verjame v objektivizem in ne v subjektivni relativizem. Trdi, da je pomembno, v kaj so ljudje prepričani, ne pa, koliko jih prepriča neko drugo (etično) prepričanje. Nek niz resnic, pomenov in vrednot je realen in objektivni za nas same, sami sistemi vrednot pa so relativni glede na čas in prostor in jih lahko razvijamo ter preizkušamo le z metodami in standardi znotraj vsakega okvira. Objektivni relativizem je objektivni glede realnosti, vendar relativističen glede na naše zmožnosti prepoznavanja te realnosti. Ne zanika objektivnosti moralnih standardov, sprašuje se le, ali so res objektivni. Objektivni relativizem pomeni skepso in radikalnost. Kar je nedvomno objektivno, je preživetje, je univerzalna vrednota in osebna filozofija; ob preživetju se etični objektivizem in relativizem najbolj zbližata. Tisto, česar se moramo bati, ni relativizem, ampak smo mi sami.

Iskanje se nadaljuje

Če je bralec po dosedanjem branju razprave začutil njeno "neznanstvenost", kopičenje idej brez rdeče niti in zmedo z naštevanjem manj in bolj resničnih resnic, potem je avtor na pravi poti in tudi ustvarjena zmeda je namerna ter ne odslikava stanja avtorjevega duha, ampak zmedo v etičnem disputu samem. Njen prikaz je nekakšna vaja za lastno refleksijo o etiki, ki še zdaleč ni samo problem profita, organizacij ali za vse krivih managerjev, ki so bili prva vzpodbuda za razmišljanje o značaju in pomenu etike. Managerji so etično pokvarjeni natanko toliko, kot jim to dopuščajo okolja, v katerih delujejo - in ta okolja dopuščajo natanko tisto, kar prakticirajo sama. Tako je to in nič drugače. Kaj torej sploh še dodati vsem tem pogledom, prepričanjem, teorijam? Nič, bi bil sprejemljiv odgovor, če bi kakršnakoli že etika zares delovala v praksi. Tako pa (Rampacher, 1998) filozofska etika, ki stalno (re)definira dobro in slabo, ni zmožna pomembnejšega prispevka k uveljavljanju moralnih norm, ampak (Patzig, 1980: 99) ustvarja le kaos znanstvenih

mnenj. Posledično so celo zavezujoče legalne norme upoštevane le zaradi strahu pred legalnimi sankcijami. Ali naj torej etika temelji na strahu ali pa se je etičnemu in splošnemu razpadu neke družbe moč izogniti z ustreznimi vedenjskimi vzorci? Na čem spet naj ti vzorci temeljijo? Za Rampacherja je izhodišče "etično tveganje". Prvenstvo v praktični presoji pravega vedenja po njegovem ne pripada ne tradicionalnim moralnim standardom ne aktualnim zakonom, ampak zgolj etiki, temelječi na dejstvih, ta pa so empirično dokazljiva tveganja za preživetje človeka kot posameznika in družbe kot celote. Družba v konceptu etike tveganja je definirana kot evolucijsko kompleksen socialni sistem, ki se na tem planetu in v določenem času ter prostoru organizira tako, da so etična tveganja za družbo in posameznika v njej čim manjša. Pravila vedenja, ki nadzorujejo tako družbo, so etične norme. V središču etike tveganja so prava ali napačna dejanja, ne pa ljudje, njihova rodovna ali drugačna identiteta, njihovi motivi ali občutja. Etičnemu tveganju se je moč izogniti samo z natančno definiranimi pravili interakcije. Njihovo upoštevanje pomeni preživetje.

S pravili interakcije uvajamo pojem 'družbene pogodbe'. Prva so tehnologija etike, druga je nadaljevanje tehnologije na višjem kakovostnem nivoju, na nivoju samoumevnosti, a še vendar v tesni povezavi z zavestjo glede preživetja. Če nadaljujem zgodbo o lastnem razvoju razmišljanja glede etike in se obenem navežem na Rampacherjevo (ter navsezadnje tudi lastno) vprašanje - kaj pa vendarle lahko naredimo - potem naj ponovim, da se je moje zanimanje s poslovne etike kmalu razširilo na etiko nasploh. Obenem sem s presojanja pravilnosti oz. primernosti definicij in teorij o dobrem in zlem kmalu prešel tudi na spraševanje, kaj je v ozadju večnega ločevanja dobrega in zlega, pravega in napačnega. Ali je to res vsiljevanje zavesti krivde, obljuba večnosti, morda ščitenje interesov družbenih elit ali pa res skrb za Summum Bonum? Kakorkoli sem obračal, se mi je vračalo preživetje kot možno gibalno vseh silnih razprav in naporov okrog etike. Nato so vprašanja samo še sledila. Kdo naj zagotavlja preživetje? Država, civilna združenja, posameznik? Država mora biti, drugače bi se, če parafraziram politika, najbrž pobili med sabo! Ali pa morda države le niso nujne? Navsezadnje napovedi o njihovem izginotju ali vsaj zmanjšanju njihovega vpliva niso redke. Pa vendar, kdo nam zagotavlja, da na njihovo mesto ne bodo stopile institucije, ki bodo preživetje razumele po svoje in še najmanj kot na spoštovanju skupnosti in življenja temelječ koncept. Če je res samo pol tistega, kar nam David C. Korten (1995) napoveduje za obdobje, ko bodo svetu zavlada korporacije, nas lahko zaskrbi - ne glede na to, kaj vse dobrega pričakujemo in bomo najbrž tudi dobili z ekonomsko globalizacijo. Kje so torej še braniki preživetja? Zakone imamo, pa vendar trdimo, da smo vse manj pravna država, kje je potem šele etika. Kako torej naprej? Kaj bo, če se sfižita tako institucija države kot koncept globalizacije.

Zagotovo moramo najprej priznati, da gre za etiko preživetja, da gre za zmanjševanje vsakega tveganja, ki bi preživetje ogrozilo, ne pa za nekaj finega, kar ni za proletarske roke ali za kapitalistična ušesa ali pa je v demokraciji celo odveč. Eno od prepričanj, iz katerih izhajam, ko razpravljam o potrebi po priznanju značaja in namena etike, je zato tudi napovedovano in kljub različnim pomislekom najbrž realno izginjanje nacionalnih držav, nacionalnih identitet, institucionaliziranih reli-

gij, prevlada korporacij in globalnih vrednotnih (takšnih ali drugačnih) sistemov, nemoč internacionalnih institucij za združevanje (politično in duhovno) na novi ravni. Zato bo izredno pomembno, ali bomo prišli do konsenza glede takih vrednot, ki bodo pozitivne, bodo zdržale vse pritiske in nam omogočale temelje za preživetje. Od vseh institucij in sistemov nam bo namreč ostal samo vrednotni sistem, temelječ na novi družbeni pogodbi. Pri tem si ne belim glave preveč s predalčkanjem tovrstnega razmišljanja v razpredelnico teorij. Omenil sem, da niti ne gre za teorijo. Ali je to antiteorija v slogu Wittgeinsteina, anarhistična teorija, kot jo razume Chomsky, filozofski realizem Mortimerja Adlerja ali kaj drugega, ni toliko pomembno, kot je bistveno to, da spoznanje o etiki kot temelju preživetja sprejmemo.

Etika od nekdaj, ne glede na različne teorije, pomeni pravila preživetja. Če je temu tako, se ob zadovoljstvu nad našo ugotovitvijo pojavlja vprašanje, zakaj torej ponovno utemeljevati nekaj, kar je že tako ali drugače utemeljeno. Odgovor je - zato, ker etika preživetja ni bila prepoznana in definirana kot taka - ne po miselni vsebini in ne kot miselna oblika, še manj kot udejanjanje v praksi. Prej je bila zapoved, teorija namesto refleksije, v veliki meri tudi podstat ideologiji ali kar ideologija sama - onostranskega življenja, enakosti, bratstva, samoupravljanja in kdove še česa, samo etika preživetja je niso upali poimenovati. Niso je mislili, ampak so jo poskušali utemeljevati in s pičlim uspehom udejanjati v življenju. Ni bila vrednotna refleksija in ne tehnologija, čeprav bi morala biti oboje. Mirovniki, okoljevarstveniki, civilna gibanja - vsi nam na nek način pripovedujejo, da je etika pravzaprav tehnologija preživetja - in ostajajo mnenjski marginalci. Poslovna etika je tudi etika preživetja, z vnaprejšnjim negativnim predznakom in tudi dejanskimi neetičnimi dejanji - vendar le zato, ker "neposlovno" okolje ni pripravljeno sodelovati in ne sprejema etike kot stroška in tehnologije preživetja - ker samo zahteva in nič ne daje. Poslovna etika je tudi edino področje, kjer se koncept etike preživetja uporablja. Prenos v neposlovno, tudi ali celo najprej v religiozno in filozofsko-sociološko refleksivno sfero je nujen.

Nujen je prenos v življenjsko prakso samo. Ali, na primer, ob vseh moralnih vrlinah, ki jim jih vcepljamo, ne učimo svojih otrok prav preživetja in ali nas le-to, ko gre za otroke, ne skrbi najbolj? Ali nas ob vsem ponosu zaradi njihove "pridnosti" vendarle kdaj ne obide misel, da bodo "težko shajali v življenju, ker so predobri"? Zakaj naj bi jim bilo usojeno kaj takega, zaradi koga? Zaradi njih samih, zaradi "pokvarjenega" okolja ali naših predsodkov o tem okolju in zaradi lastnega (ne)zavednega sodelovanja pri tem, da je to okolje tako, kot pač je? Etika nima možnosti, če je ne uspemo predstaviti kot tehnologijo preživetja - namesto predalčkanja dobrih in slabih dejanj, določanja mere etičnosti, glede na všečnost Bogu, oblasti, zakonu. Ko doumemo, da je neka vrednota "preživetvenega" značaja, jo takoj razglasimo za "zakon" (in njegovo kršenje). Vendar morajo biti "zakon" vse vrednote (ali pa se dogovorimo za družbeno pogodbo), ne pa teleološko, deontološko ipd. definirane vrednote. Sploh se vseskozi, čeprav videz morda ni tak, ne govori toliko o etiki sami kot o pravici (utemeljeni v zakonih). Vendar je slednje le slab nadomestek ali sankcioniranje neetičnosti, pri čemer so sankcije dvomljivo utemeljene (na etiki!), izvršitelji pa tudi ne ravno vedno zaupanja vredni.

Etika ni namaz za na kruh in dodatek za boljše življenje. Je kruh sam in temelj življenja. Taka je najbrž od nekdaj in če bi bil antropolog, bi najbrž to lahko dokazal tudi z danes živečimi, najbolj "primitivnimi", v skladu z naravo živečimi ljudstvi in njihovimi pravili življenja, ki jih zagotovo ne poimenujejo vrednote, etika ipd. Imajo pravila, ki bi jim mi rekli etični standardi, njim pomenijo preživetje. Tudi nam pomenijo natanko isto, samo da etike nočemo "osvoboditi" blišča (zato ji ostaja beda), ko gre zares, pa njene standarde spremenimo v zakone in kršitve kaznujemo. Tako so delali Grki v antiki, polni filozofov in vrednot, usmerjenih v dobro skupnosti (ali vsaj njene elite). Tako so delali v vseh zgodovinskih obdobjih, pod vsemi religijami in ideologijami - od srednjega veka in krščanstva, usmerjenega v "všečnost" bogu, preko kapitalizma in njegovih materialnih dobrin do komunizma in miselno ter materialno "preskrbljenega" državljana. Vprašanje je, in tu si mnenja nasprotujejo, ali je deset božjih zapovedi zbir etičnih pravil ali ne. Kakorkoli, "najkritičnejše" smo prevzeli (tako kot so najbrž sama prevzeta iz nekega mnogo starejšega globalnega kodeksa) in jih spremenili v zakone, druga pa so nedvomno temelj preživetja na Zemlji, ne glede na to, kaj si mislimo o posledicah njihovega spoštovanja za večno življenje. Protestantizem s svojimi skrajnostmi (kalvinizem) in askezo je etiko prignal do roba njenega smisla kot skupa vrednot, vsi drugi -izmi ohranjajo stare in dodajajo specifične, obdobju in razvoju specifične standarde - za preživetje. V tem smislu nam najbrž kaj posebno novega in prvinskega ne morejo povedati, niti pred časom v Slovenijo začasno uvoženi aborigini, "poslednji" častilci in varuhi narave, še manj kakšna moderna sekta, izgubljena, kljub vsemu iskanju sreče, miru, smisla. Etika je tehnologija in filozofija preživetja, nekateri njeni guruji se preživljajo celo s pridiganjem o njej kot o vsem drugem, samo kot o preživetju ne. Vendar je najhujša napaka, če jim verjamemo in zanikamo njen temeljni značaj ter namen, saj s tem zanikamo ali vsaj zmanjšujemo možnosti njenega udejanjanja.

Tehnologija etike in družbena pogodba

Etika more iz teorije v refleksijo - in to je družbena pogodba, ki naj konča teoretski disput. Taka miselna podstat je sicer nujna, ne moremo pa pri njej ostati. Etika mora postati tehnologija sobivanja in preživetja in se na tej, nefilozofski ravni umestiti v ekonomijo, pa naj se nam to zdi še tako čudno. Zakaj sicer govorimo o onesnaževanju, čistih tehnologijah in stroških zanje. Smo jih sploh pripravljani plačati in ali nam jih (prav zato) sploh vračunajo v vse "dobro", ki smo ga deležni. Etika je strošek, tudi zato ne more biti stvar filozofije, če nas hoče prepričati - in če hočemo preživeti. Vse drugo govorjenje o Skupnem Dobru je (samo)prevara. Med teoretiki (filozofi, prevaranti ali za kar jih že imamo) nam to na primer dopovedujejo scientologi - in jih imamo za nevarne. Za še en izziv in poskus približevanja resnici vseeno nadaljujem prav z njimi. V zvezi s Hubbardom in scientologijo pa je treba poudariti naslednje: ločiti moramo korektno (realno, zdravorazumsko tezo - podobno Mortimerju Adlerju) tezo o etiki preživetja (s tehnologijo vred) in scientologijo ter Hubbardovim delom nasploh. Če že ne presojava same scientološke

cerkve oz. sekte, potem vsaj za Hubbardova dela velja, da gre v veliki meri za populizem, željo po trženju, navidezno poznavanje vseh pojavov, literarnih zvrsti ipd. ter ukvarjanje z vsem tem - kar je neresno, nevarno pa toliko, kot so vse populistične sekte. Tudi (menda) v milijonih izvodov prodajani teksti, prevedeni v številne jezike, npr. Pot k sreči in Uvod v scientološko etiko (ki v temeljih ni nič drugega kot zmes antične, krščanske in drugih etik, z dodatkom statističnih metod preverjanja etičnih dejanj), so takšni. Kar jih vendarle odlikuje ni odsotnost dogme, ampak zahteva po (empirično preverljivi) akciji, ki prinaša preživetje. Morda je tudi zato poleg marksističnih oz. radikalnih teoretikov scientologija menda najbolj nevarna ideologija oz. religija postkapitalistične dobe - čeprav je morda manj utopistična in bolj humana kot marsikatera druga.

Ron Hubbard in njegovi kratki eseji (*Ethics and dynamics; The Dynamics; What Happens If Dynamics Go Out-Ethics; Good and Evil, Right and Wrong; Ethics, Justice and Your Survival, 1996 - 2000*) so torej podlaga za naše nadaljnje razmišljanje. Začenjamo z naslednjim: če izhajamo iz sicer obrabljene trditve, da je človek razumno bitje, potem lahko nadaljujemo, da sta eno njegovih najbolj "razumnih odkritij" koncept in praksa etike. Ta temeljita na razumu in ne na čustvih, pa četudi gre za skup duhovnih vrednot. Sta neke vrste racionalni načrt kakovostnega preživetja in sobivanja posameznikov ter družbe kot celote. Vsakdo od nas ima že tako več ali manj omejene zmožnosti preživetja in kako to izrabi, je v veliki meri odvisno od etike, natančneje od tehnologije njene rabe.

Najvišja stopnja etičnosti je tako dolgoročni koncept preživetja z minimalno destrukcijo na področju različnih vidikov oz. "dinamik", kot temu pravi Hubbard. Etika pomeni akcije, ki jih kot posameznik ali družba izpeljemo za optimalno preživetje, etične aktivnosti so preživetvene aktivnosti, brez etike človeštvo ne bo preživel in to je hujše kot to, da ne bo všečno Bogu tam zgoraj ali bogovom na zemlji.

Ne gre za še eno neuporabno filozofijo brez empirije in praktičnih primerov na individualni ali kolektivni ravni - od primerov raznovrstnih marginalcev, tudi po svoji krivdi, do aktivnosti vlad, ki s svojo politiko silijo ljudi v dejanja, ki so v nasprotju s preživetjem (npr. splav, detomori). Dinamični princip našega bivanja je Preživeti! Samo na prvi pogled se to sliši preprosto, kanibalistično ali selektivno v smislu socialnih darvinistov. Ko namreč pomislimo na preživetje, se nam takoj utrne napačna predstava o "boju za obstanek" z vsemi sredstvi. Pa ne gre za to in to ne omogoča preživetja. Preživetje je kontinuum z neskončnostjo oz. nesmrtnostjo (na Zemlji) na eni strani ter s smrtjo in bolečino na drugi strani. Prve skrajnosti ne bomo dosegli, drugo je treba omejiti ali vsaj osmisliti.

Preživetje, kot ga vidi Hubbard, gre v osem smeri, ki jih poimenuje kot osem dinamik. Samo prva je nujnost preživetja samega po sebi. Druga je potreba po preživetju prek reprodukcije - spočetja in vzgoje otrok. Tretja dinamika pomeni preživetje prek skupin - socialnih, rasnih, nacionalnih, političnih ipd. Četrta pomeni preživetje celotnega človeštva, peta prek živalskega sveta, šesta prek fizičnega sveta (okolja, resursov ipd.), sedma preživetje prek duhovnega sveta in osma preživetje prek Popolnega Bitja, stvarnega in zemeljskega.

Etike ene same, posamezne dinamike ni, torej je tudi strah pred kanibalizmom odveč. Na tak ali drugačen način se trudimo preživet v smislu čimveč dinamik

naenkrat - optimum bi bil vključitev vseh in z optimalnimi rešitvami za vsako od njih. Izpad drugih interesov na račun enega pomeni neuspeh. To kaže tudi zgodovinska perspektiva razvoja pogledov in prakse etike. Za aktiviranje vseh dinamik pri vseh družbenih subjektih je potrebna (nova) družbene pogodba, o kateri bo še govor. Selektivna etika (po religiji, rasi, nacionalnosti, družbenih razredih itd.) ni etika preživetja oz. sploh ni etika. Slednja se lahko menja skozi čas in prostor, ni nujno univerzalna in globalna, lahko je absolutna ali utilitaristična, ne more pa biti selektivna. Življenje je skupinski napor in nihče ne more preživeti sam.

Človek je sicer v svojih temeljih dober in dobrih namenov. Ne želi škodovati ne sebi ne drugim, zato je končno tudi postavil koncepta dobrega in slabega. Vse se zato vseeno začneja z etiko posameznika. Neetično vedenje je pravzaprav destrukcija in vedenje iz strahu, Dobro (pravo) vedenje je konstruktivna preživetvena aktivnost. Dobro je preživetje in pomeni več pravih kot nepravilnih dejanj. Ko je dejanje bolj destruktivno kot konstruktivno, je slabo in nepreživetveno. Vseh posledic svojih dejanj ponavadi ne vidimo v teku svojega življenja, zato jih ne znamo presoditi ali pa vidimo samo dobro ali samo zlo. Napaka je tako verjeti v absolutno prevlado dobrega ali zla - predvsem moramo ravnati (tehnologija) v smeri dobrega. V odsotnosti etično "razširjenega" razuma so žal nujni kodeksi; ko neetična dejanja postanejo očitno ogrožujoča, nastopita pravica in zakon. Zakon pa ni del etike, ampak njen (slab) nadomestek, njena "zaščita" (nujno zlo) ali zloraba. Prav zato ga tudi ne moremo zaupati vsakomur. Vendar bo zakon potreben toliko časa, dokler ne bomo toliko osveščeni, da bomo sprejeli celovito dinamiko etike preživetja. V preteklosti se v resnici ni toliko ukvarjalo z etiko, več se je s pravico. Pravni (zakonski) sistemi se že dolgo uporabljajo kot substitut etičnim sistemom - slednjih po mojem mnenju niti nimamo, imamo le teorije. Vsekakor pa zaidemo v težave, ko etiko poskušamo zamenjati s pravico. Ko delamo to, pravzaprav delamo še eno napako.

Po drugi strani namreč ljudje poskušajo od nekdanj delovati etično, ne da bi to vedeli. Etika je nastala skupaj s posameznimi poskusi, kako preživeti. Ko človek naredi nekaj neetičnega (in ogrozi svoje ter preživetje drugih), poskuša tako napačno dejanje upravičiti. S tem pa postaja vse manj sposoben vplivati na lastne dinamike in je žrtev le-teh. To se dogaja, ker ljudje nimajo temeljne tehnologije etike. Ta jim nikoli ni bila pojasnjena. Nihče jim ni povedal, kako se izkupati iz luknje, v katero so se zakopali. Dobili so le zakone, ki so etiko degradirali v leporečje. Zakoni so tako postali stvar preživetja, ne pa etika, in slednje zato ne jemljemo resno. Vendar, ali ni res, da z zakoni že dolgo ne obvladujemo družbenih dogajanj!? S čim jih torej zamenjati in kako?

Vrnimo se spet k družbeni pogodbi. Phil Porter v zvezi z njo razmišlja takole: pripadnost neki družbi mora biti prostovoljna - če temu ni tako (in tudi ni, op. p.), so se posamezniki upravičeni upreti katerikoli pravilom oz. normam, ki jih ta družba predpisuje. Obstajati torej mora neki temeljni konsenz, ki smo ga pripravljeno sprejeti. V preteklosti so ljudje pristajali na pripadnost neki (z)družbi iz številnih vzrokov, takšnih ali drugačnih. Zdi se, da smo dandanes vendarle na neki evolucijski točki (ali pa smo jo že prestopili - J.B), ko se je potrebno poglobiti v tisto "racionalno", ki je v ozadju našega sodelovanja pri tovrstni družbeni pogodbi. Ni

ga namreč zakona ali norme, ki bi nas lahko držala skupaj, če ne bi bilo konsenza glede take pogodbe.

Družbena pogodba je fenomen odnosov in je ni moč empirično izkusiti. Tako kot ne moremo razuma, je ne moremo videti, se je dotakniti, izkusiti. Njen obstoj izhaja iz dedukcije in vsi naši predsodki, miti ali iracionalni vzgibi tak proces motijo. Temelj družbene pogodbe namreč tvorita razum ali vsaj pričakovanje razumnosti. V našem primeru govorimo o implicitni osebni ali splošni in ne o eksplicitni formalni (kot poroka, zakoni, ustava). Gre za odnos na podlagi kulture, tradicije religije ipd., ki se je med posamezniki izoblikoval v trenutku njihove prve interakcije in se skozi evolucijo nadaljuje v trenutna družbena razmerja. Zakoni so se izoblikovali iz take pogodbe, so izpeljava in "posilstvo" etike in družbene pogodbe, temeljili naj bi na racionalnosti, a je nikjer ne zapovedujejo. So pazniki razuma (etike) in preprečevalci konfliktov. Žal so motivi države v prakticanju zakonov pogosto drugačni, gre za igro moči, koncepti dobrega, slabega, razuma ipd. ali pa so orodje manipulacije. Zato sta potrebni morala oz. etika (standard vedenja, ki naj bi se ga držal ekvivalent racionalnemu vedenju in torej temelj družbene pogodbe). Morala je zaradi take pogodbe, ne zaradi zakonov. Edini problem, ki se morda lahko pojavi, je ta, da so ljudje zelo različno sposobni racionalnega vedenja. Vendar je vprašanje, ali je tudi to sploh res!

Dodajmo še misli Jeana-Jacquesa Rousseauja (*The Social Contract*), ki jih tudi navaja Porter (*A Social Contract Theory*, 1998, www.). Družbeni red je sveta pravica, ki je temelj vseh drugih pravic. In ker to ni neka naravna pravica, jo je treba utemeljiti na nekih pravilih oz. na dogovoru. Problem je, kakšen naj bi tak dogovor bil. Moč ne more biti temelj, ker je dejanje nuje, ne pa volje; niti najmočnejši niso toliko močni, da bi bili lahko ves čas gospodarji - razen če silo ne uzakonijo za pravico in ubogljivost kot dolžnost. Ljudje slejkoprej pridejo do točke, ko je premagati ovire za njihovo skupno preživetje pomembnejše, kot pa moč, ki jo ima posameznik, da se ohrani sam. Temeljni problem, ki ga poskuša rešiti družbena pogodba, je, kako najti obliko združevanja, ki bo ščitilo posameznika in njegovo imetje s skupno močjo in bo posameznik kljub združevanju ubogal le sebe, ostal svoboden kot prej in obenem tega ne bo onemogočal drugim. Samo en zakon obstaja, ki že po svoji naravi zahteva enotno podrejanje - to je socialni pakt - za civilno družbo je to najbolj prostovoljno dejanje na svetu.

Zaključek

Etika kot način presoje sveta in življenja v njem oz. kot sklop vrednotnih standardov, ki naj bi oboje usmerjala, odobraval ali korigirala, je v svojih temeljih vedno bila in je tudi dandanes etika preživetja. S tem ni nič narobe; nasprotno, nobeno drugo ali drugačno razmišljanje in presojanje ne moreta biti bliže kakovostnemu sobivanju družbenih subjektov, osvobojenemu vsemogočih idej, ideologij ter dominacije družbenih elit, temelječih na vseh drugih oblikah (pre)moči razen duhovne oz. intelektualne. Problem nastane šele z definiranjem preživetja samega in posledično njegovih vrednotnih temeljev. Tu se razni 'izmi' silovito

zapletajo, pa naj bo to klasični ali kakšen idealistični marksizem, liberalizem, vse razdirajoči in relativizirajoči poststrukturalizem, religiozne ideje ali navidez k harmoniji usmerjena antična filozofija. Sobivanje samo po sebi ni lahko, še manj tako, ki naj bi ga vodilo konsenzualno, na družbeni pogodbi temelječe ravnanje socialno in drugače enakovrednih partnerjev.

Kot oblikovalci razmer za kaj takega bomo izpolnili naše poslanstvo, če se odrečemo teoretičnemu disputu, celo etičnim teorijam samim in jih zamenjamo s kakršnihkoli okvirov omejeno refleksijo, odprto do podobnih refleksij drugih in navezano na (so)bivanjsko stvarnost. To ni ne skepticizem, ne etični relativizem. Je etika zdravega razuma, ki mora, če se hoče udejaniti, ali kot pravimo v razpravi, preiti v tehnologijo etike preživetja, doseči preboj iz čiste filozofije, preseči mora celo družboslovno interdisciplinarnost in prodreti v bivanjsko stvarnost ne samo kot njen duhovni steber, ampak kot neke vrste ekonomska nuja, kot so za preživetje nujne vse druge materialne dobrine. Etiko je treba "zmaterializirati", je ne vsiliti, ampak zaupati ekonomiji in jih prepričati, da ekonomije brez etike ni; še bolje - da je etika tudi ekonomija in obratno. Jezik ekonomije je dandanes (žal) edini jezik, ki ga razumemo. Tudi s tem ni nič narobe in morda bo tu tudi etika doživela manj brezplodnih in v sfere skupnega in večnega dobra zavitih razprav.

Etika preživetja kot tehnologija sobivanja je torej možna pot do udejanjanja naših refleksij, je pa ta pot vse prej kot lahka. Komu se morda zdi celo najbolj brezupna z vidika (možnih) rezultatov. Človeško življenje je namreč prekratko, da bi lahko zaznali zares velike in truda vredne spremembe v nečem takim kot so vrednote, ki to življenje spremljajo. Vendar je tisto, kar pa lahko opazimo, da vrednote izginjajo oz. se take, kot so sedaj uveljavljajo v kanibalističnem smislu. Slaba tolažba je, če se prepričujemo, da dokončnega kolapsa mi (še) ne bomo doživeli. Smo pa na "etično-intelektualni točki", na kakršni smo v zgodovini že nekajkrat bili. Takim zgodovinskim trenutkom je sledil propad - Babilona, Grčije, rimskega cesarstva itd. - ter etično-intelektualna praznina, temačne dobe, ki so ob vendarle ohranjenih drobcih preteklosti rabile stoletja za ponovno razsvetljenje.

Vsakaršna napoved, kaj se obeta nam, je več ali manj špekulacija; ali pa tudi ne. Globalizacija in korporativizem sta postala (modna) pojma besednjaka, s katerim opisujemo našo materialno in, če se tega zavedamo ali ne, tudi intelektualno, duhovno in vrednotno zaznamovano prihodnost. Pri tem ponavadi večina niti ne ve, o čem (se) govori in kaj to pomeni. Ni problem, da svet postaja ena sama velika globalna vas. Toliko "globalnega cirkusa" tudi ne bi zganjali, če bi šlo samo za "dejstvo, da moderna tehnologija brez težav preskakuje časovne pasove in da je slogan dneva Internet v vsako vas na planetu" (Šeruga, 2000: 3). "Mobilizacija kapitala v globalne investicije in ekonomske strukturne spremembe", kar naj bi vse to bilo (Šeruga, prav tam), pa je vseeno preozko gledanje. Tudi zato je z etiko treba prežeti ekonomiste in v prvi vrsti politike. Predvsem slednji dandanes bolj kot uresničujejo raje definirajo človekove potrebe - z roko v roki s poslovneži in korporacijami. To delajo tako spretno, da smo pripravljeni verjeti, da te potrebe niso dirigirane, ampak smo si jih v lastno zadovoljstvo in samouresničevanje izborili sami. Pa ni tako ne v svetu revščine in ne v svetu blaginje. Prvi ni sposoben najti izhoda niti za preživetje v najbolj osnovnem smislu, drugi prvega neusmiljeno izčr-

pava in si ga podreja. Za refleksijo in etiko tu ni prostora, antiintelektualistično razpoloženje je očitno. Biti neumen je danes 'kul', bi rekel Morris Berman (Berman, 2000). Najmogočnejša dežela na svetu, ki je včasih izvažala ideale, kot so življenje, svoboda in iskanje sreče, zdaj stavi na ocvrte piščance in poneumljajoče spletne strani. Se bodo našli, kot nekdanj ob zatonu prejšnjih imperijev, posamezniki, ki bodo skupaj s svojim in vedenjem drugih o drugačnem svetu, preživeli tokratni somrak, ki ga Berman napoveduje Ameriki in posledično vsemu svetu?

Scenariji glede prihodnosti so seveda lahko tudi svetlejši, vendar se v opozorilo in razmislek zadržimo še pri enem temačnejšem, tokrat direktno povezanim z apetiti korporacij. Po Kortenu (1996: 11) smo priča pospešeni družbeni in okoljski dezintegraciji v skoraj vseh državah sveta. Ta se razkriva v vedno večji revščini, brezposelnosti, neenakosti, nasilju in kriminalu, razpadanju družine in v degradaciji okolja. Temu problemu je vsaj delno vzrok petkratno povečanje ekonomskega "outputa" v času od leta 1950, kar pa je naš pritisk na ekosistem pripeljalo do mere, ki je ta planet ne more več prenesti. Stalna zahteva po ekonomski rasti, kar je postalo organizacijski princip javne politike, je vzrok za sesutje regenerativnih kapacitet ekosistema in socialne ureditve, ki bi podpirala humano skupnost. Ob tem revni brez izjeme izgubljajo istočasno potekajočo in vedno bolj intenzivno borbo za različne resurse.

Državne institucije z vladami na čelu na vse to ne najdejo odgovora, frustracija ljudi pa se počasi spreminja v bes. Vendar ne gre samo za nemoč državne birokracije, ampak nasploh za krizo organiziranosti, ki je pod vplivom ideoloških, političnih in tehnoloških silnic, delujočih v okviru procesa ekonomske globalizacije. Ta proces jemlje moč državi, ki je odgovorna za javno dobro, in jo preusmerja k peščici korporacij in finančnih institucij. Slednje pa vodi en sam samcat imperativ - potreba po kratkoročnem, finančnem profitu. Vse to je skoncentriralo ogromno ekonomsko in politično moč v rokah elite, katere absolutni delež v lastnini produktov, nastalih iz sicer vse manjših naravnih resursov, še vedno raste prek vseh meja. To vsaj njim daje videz, da sistem deluje, tako kot je treba.

Tistim pa, ki v resnici plačujejo za disfunkcionalnost sistema, je odvzeta moč odločanja in ti so negotovi glede vzrokov njihovih stisk. Izkrivljeno interpretacijo tega dobivajo od medijev, ki so podrejeni korporacijam in krizo razlagajo na način, všečen nosilcem moči. Po tej razlagi naj bi bil konzumerizem pot do sreče, državna regulativa trga vzrok kriz, ekonomska globalizacija pa tako zgodovinsko neizbežna kot blagor za človeško vrsto.

Vendar, to priznava tudi Korten (1995: 13), problem ni tržno poslovanje samo po sebi, ampak predvsem skrajno pokvarjen globalni ekonomski sistem, ki je ljudem enostavno ušel iz rok. Kar je najhujše (Korten, prav tam), je to, da ni več v naši moči povrniti si moč, ki smo jo nekdanj prenesli na institucije tega sprevrženega sistema. Ni možno ponovno oblikovanje družbe, ki bi cenila in uveljavljala kulturno in drugačno raznolikost ter tako omogočila nove možnosti za družbeni, intelektualni in duhovni napredek, kakršnega si danes niti predstavljamo ne. Ali je vse tako črno, kot vidi Korten in ali nam preti družbeno-ekonomski in etični kolaps, za našo razpravo pravzaprav niti ni najpomembnejši razmislek. Dejstvo je, da etika, kot jo pridigamo in prakticiramo v tem trenutku, ne deluje in nobenega razloga ni,

da bi verjeli, kako bo v bližnji prihodnosti kot po čudežu ali kot neke vrste preživetveni refleks začela delovati. Kot predmet in pogoj preživetja jo moramo načrtno in konstantno umeščati v naše vsakodnevno ravnanje in presojanje le-tega. Friderik Nemški naj bi menda v goreči želji po industrijskem razvoju nekdanje izjavil, da bo, če bo treba, svoje podložnike "za ušesa vlekel do profita". Dve nalogi nas čakata danes. Prvič, prepričati, da etika ni okras ampak pogoj preživetja, tehnologija za doseganje duhovnega in materialnega profita. In drugič - otopelo in samozadovoljno McDonalds-Internet občestvo ter njegovo kvazidemokratsko elito, če bo treba, za ušesa vleči do etike, ki pomeni sobivanje in kakovostno preživetje. Če bo dovolj naša in še kogaršnja refleksija ter prepričevanje, toliko bolje. Drugače pa, tako je to z etiko in nič drugače. Teoretski disput je, žal, svojo nemoč izkazal in tudi najbolj svetle podobe naše prihodnosti niso dovolj svetle, da bi si lahko privoščili še malo ezoterike in idealizma.

LITERATURA

- Adler, Mortimer (1999): *The Ethics of Common Sense*, The Adler Archives, The Radical Academy, Oregon.
- Aristoteles (1994): *Nikomahova etika*, Slovenska matica, Ljubljana.
- Berlogar, Janko (2000): *Managerska etika ali Svetost preživetja*, Znanstvena knjižnica, FDV, Ljubljana.
- Berman, Moris (2000): *The twilight of American culture*, W. W. Norton & Company, New York.
- Cauthen, Kenneth (1998): *Relativism and Ethics: What is Truth - and Does it Matter*, EDM 544, Ethical Foundations of Education, povzeto z [www.cis.georgefox.edu/~shleadley/ED , page/edm_544/ethicssyllabus.htm#ntoduction](http://www.cis.georgefox.edu/~shleadley/ED_page/edm_544/ethicssyllabus.htm#ntoduction).
www., marec.
- Gantar, Kajetan (1994): *Uvodna beseda k Aristotel, Nikomahova etika*, Slovenska matica, Ljubljana.
- Hubbard, Ron (2001): *Ethics and dynamics; The Dynamics; What Happens If Dynamics Go Out; Ethics: Good and Evil, Right and Wrong; Ethics, Justice and Your Survival*, povzeto z [www](http://www.retecca.shosting.com/ron_hubbard.html), 15 oktober 1999, str. 1 pp, [http:// www.retecca.shosting company.com/ron_hubbard.html](http://www.retecca.shosting.com/ron_hubbard.html), jan., 2000.
- Jež, Boris, *Sobotna, priloga, Delo, Delo d. d.*, 5. 8. 2000.
- Kant, Immanuel (1979): *Kritika praktičkog uma*, Filozofska biblioteka, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd.
- Katz, Joel (1994): *Introduction to Objectivism; Ethics: Could, Should, and Ought*, Stimpson@CyberPlus.COM.
- Korten C. David (1995): *When Corporations Rule the World*, Earthscan, London.
- Luhmann, Niklas (1996): *The Sociology of the Moral and Ethics*, v *International Sociology*, Vol. 11, No. 1, 27 - 36, SAGE Publications, London.
- Mikeln, Miloš (1997): *Nove meje slovenske svobode*, v *Dnevnik*, 6. 10, 25 - 26, *Dnevnik d. d.*
- Patzig, Guenther (1980): *Tatsachen, Normen, Saetze*, Stuttgart.
- Popper, Karl (1989): *The Critical Approach Versus the Mystique of Leadership*, v *Human Systems Management*, Vol. 8, No. 4, 259 - 265, IOS, Amsterdam.
- Porter, Phil (1998): *A Social Contract Theory*, povzeto z [www](http://www.minspring.com/~ph_porter/sc.html), 15. oktober 1999, str. 1 pp, http://www.minspring.com/~ph_porter/sc.html, april.

- Rampacher, Hermann (1998): *What May We Do? An Evolutionary Ethical Theory of Social Risks and Opportunities*, Gesellschaft fur Informatik, Bonn.
- Šeruga, Romana (2000): *Globalitis*, Nedelo, str. 3, Ljubljana, 24. 9. 2000.
- Weber, Max (1988): *Protestantska etika in duh kapitalizma*, ŠKUC, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Webster Comprehensive Dictionary, Encyclopedic Edition, J. G. Ferguson Publishing Company, Chichago, 1992.